

UNA SOCIETAT EN CRISI: LA SAGRERA, LA PARROQUIA I EL CASTELL DE TARADELL DESPRES DE LA PESTE NEGRA (1352 - 1365)

Des del primer examen dels documents que procedeixen directament de les comunitats rurals d'Osona es remarca una clara divisió entre el període que s'estén de finals del segle X a la meitat del XIV, i el període que, a partir de la Peste Negra, fineix en les revoltes de mitjan segle XV. El primer, veu néixer i desenrotllar-se la institució de la sagrera; en el decurs del segon aquestes *comunitats dins les comunitats* (parroquials) perden llur autoritat consuetudinària. Cosa curiosa, el *pairalisme* que havia estat inseparable del seu origen, li va sobreviure. Tot passa com si l'ambient rural, pervingut a un cert estadi d'evolució, deixés a segon terme una estructura de la qual les transformacions dels mitjans de producció feien la desaparició inevitable.

SOCIOLOGIA D'UNA SAGRERA

La creació de les sagreres dins una vasta zona que s'estén dels confins septentrionals de la Plana de Vic fins als voltants de Granollers i de Terrassa, constitueix un triomf original de l'estament dels petits propietaris cultivadors lliures per tal d'escapar-se de la solució, sempre possible, d'esdevenir simples masovers.

Ramon d'Abadal ha demostrat¹ que aquesta temptació apareixia ja des del segle III, nascuda de la necessitat de resoldre els problemes de l'inventiment i de la seguretat. Cap al principi del segle X els pagesos de la Catalunya reconquerida varen prendre consciència de la seva potència econòmica. La reforma religiosa reforçava aquesta tendència en imposar, poc a poc, les paus i treves. Pel seu costat, el poder laical descobria l'utilitat de les concessions d'explotació a l'època del bisbe Oliba.²

Però aquesta nova mentalitat no es podia pas entendre sense una forta empenta demogràfica, ni sobretot una divisió augmentada del treball que valoritzava la condició de la dona i afavoria la indivisió i l'autonomia dels patrimonis.³ És clar que, enfront dels senyors dels castells, els pagesos es varen aprofitar d'aquesta situació per a imposar una nova concepció dels lligams d'home a home. La carta de donació del territori, *alodium*, de la sagrera d'Olost pel comte Guifré, reposa sobre la necessitat evident d'adaptar les estructures de la propietat territorial a la *quietud* dels temps nous.⁴ Se sap també, que les intencions dels pagesos varen trobar la comprensió dels comtes i del clergat desitjosos de prendre així els seus avantatges enfront dels rivals polítics provcint-se de pseudo-concessions dels reis de França.⁵ Abadal, té també l'honor d'haver estudiat les conseqüències de l'obra positiva dels primers comtes. Des del 909 la sagrera d'Olost es pre-

senta com un model institucional.⁶ Materialment es tracta només d'un *sacrarium* o *sacraria*, espai de trenta passos en l'enclòs del cementiri de l'església. Segons el dret, aquesta àrea és adjudicada al temple en el moment de la seva dedicació i tinguda per sagrada i inviolable. Des del punt de vista demogràfic i econòmic la sagrera esdevé immediatament un conjunt de *sacraria* o *sacrarii*,⁷ o millor encara de *cellaria*. Entorn de l'espai reservat als seus morts, els vivents reunien els seus objectes més preciosos, eines, utensilis, blats.

Cal, però, fer algunes precisions. L'espai clos de la sagrera no és pas forma evolucionada de la vila romana o del territori (*terminum*) d'un castell, sinó que és una entitat nova que pot molt bé sobreposar-se a un lloc habitat. És un lloc d'asil, i en aquest aspecte la sagrera no és solament una propietat al·lodial del bisbe o de l'església catedral. L'església i les cases que l'envolten formen un tot que ningú no pot enlairar, a excepció del bisbe i dels canonges als quals l'església està subjecte per raó de cobrar-hi un cens, o per expulsar-ne els excomunicats. Un text de 1115,⁸ redactat a instància del comte de Barcelona, d'Oleguer, arquebisbe de Tarragona i bisbe de Barcelona, dels bisbes d'Osona i de Girona, dels abats i dels magnats per a tractar de la *utilització comú de la mateixa terra*, mostra les intencions dels reformadors: no es tracta de revolucionar les estructures socials sorgides de la reconquesta, sinó pragmàticament, d'aixecar enfront d'elles altres estructures sostingudes pel poder adquirit pels comtes de Barcelona. D'aquesta manera s'expliquen els límits geogràfics de l'àrea de difusió de les sagreres; d'aquí també prové la naixença d'un sentiment d'unitat i de fidelitat política del qual els sobirans varen recollir els fruits durant la primera gran guerra nacional de 1284-85.

Resultava evident que una protecció semblant no podia estar donada a les parròquies dintre de les quals els castells s'encarregaven d'impedir l'entrada dels invasors. D'altra banda aquestes comunitats rurals que, per essència, es situaven enfora del quadre feudal, varen ésser tot seguit objecte d'atacs. Vers l'any 1130 Sant Cebrià de Valldoreix, al veïnat de Sant Cugat, era víctima freqüent dels pagecos veïns. Fou necessària una nova donació de l'abat de Sant Cugat a l'església de Barcelona, en la persona de Sant Oleguer, per a poder restaurar l'església local i reunir el poble que s'havia dispersat a vàries esglésies.⁹

Les sagreres constitueixen, doncs, una aberració dintre del món feudal. La cronologia de Taradell revela que periòdicament els senyors laics varen intentar d'esborrar les institucions simbòliques d'un moment de llur feblesa. Fundada al llarg del segle X, la sagrera fou incendiada el 1172 pel propi senyor del castell, propietari d'un *cellarium* dintre del seu recinte; el 1302 fou atacada per unes *companyies* reunides a la regió de Manresa pel partit dels Montcada.¹⁰ Algunes revoltes pageses foren desviades contra les sagreres, i sobretot, dintre d'elles, els senyors s'esforçaren per a trobar clients desitjosos d'acaparar els mitjans de producció als quals les comunitats tenien l'accés lliure, com molins, zones especials de regadiu, etc.¹¹

Pel contrari, a causa de la flexibilitat amb la qual ells distribuïen la terra als masovers, els propietaris eminen s'eclesiàstics s'acomodaven bé a l'autonomia de les sagreres. En els segles XII-XIV, a Taradell podien comptar

amb els engranatges socio-econòmics locals: assemblea o universitat de la parròquia, àrbitres, rector, notari. Però l'amenaça interna prové de certs amos alodials de la sagrera que havien arribat a un tal grau de potència econòmica que posaren en qüestió la *solidaritat passiva* (segons la terminologia de Brutails) de la comunitat dintre del quadre del *castrum terminatum*. Després del període d'estancament demogràfic que comença vers els anys 1320-25 la seva ascensió social combinarà els seus efectes amb els de les crisis cícliques que inaugura la Peste Negra.¹²

LA CRISI AL NIVELL DE LA PARRÒQUIA: UN EXEMPLE D'INNOVACIÓ SOCIAL

La decadència de les comunitats rurals i llur subjecció progressiva a pressions extra-jurisdiccionals de la part del senyor i de la classe dels pagesos benestants, són doncs, la culminació d'un procés iniciat a la fi del segle XIII.

Mentre que la majoria de senyors de la plana s'adapten difícilment i confusament al sistema de la renda-diner, alguns d'entre ells intenten de prendre de nou entre les seves mans l'explotació econòmica dels territoris on s'exerceix la seva jurisdicció. En aquest aspecte Guillerma de Montcada i Sibília de Saga foren representants eminents de la primera reacció feudal. Els processos que elles sostenen i les rivalitats que susciten entre les comunitats, tradueixen llur vo'untat de destruir la cohesió de les sagres i d'imposar-los el recurs al seu arbitratge. Varis juristes les ajuden en aquesta lluita que testimonieja una renovació del pensament de la política feudal.

La crisi de 1348 ofrena al feudalisme una ocasió inesperada, de la qual ara se'n coneix la importància, sota la forma de l'atribució dels masos rònecs.¹³ La documentació dels pergamins i del Real Patrimoni de Barcelona, dóna prova de que hi hagué la possibilitat de confondre la sagrera i el *castrum terminatum*.¹⁴

Quines foren ara les possibilitats que s'oferiren als homes alodials més importants de la sagrera per a conèixer llur potència?

1) Apareixen com a prestadors de diners, de queviures o de llavors, enfront de l'escassetat de mà d'obra, de la baixa de producció i de l'alçament de preus.

2) Al moment en què els poders de jurisdicció de gestió provisional i d'atribució dels senyors s'estenen considerablement, les seves apetències coincideixen amb els interessos dels senyors feudals. Segons resulta de les crides, es mostren com a compradors privilegiats, fins al punt que els riets afortunats temen de veure caure en poder seu les rendes dels béns abandonats.

3) Per fi experimenten la temptació de formar una classe tancada i de protegir els seus béns, a l'empar de la cort, del batlle i del saig del castell.

Quatre taules d'estadístiques que van del gener al setembre de 1365, permeten de simplificar la presentació de la documentació del registre dels arxius parroquials de Taradell corresponent a aquest any.¹⁵

I DEUTES

Data	Deutors	Acreedors	Montant	Destinació	Terme	Efecte
14-I-1365	Arnau de Puigvert	<i>Bernat Beuló (ou Bolló)</i>	16 sous	?	mig-febrer	—
..II..	Pere Blanc ⁽¹⁾	March des Collell ⁽²⁾	6 lliures	eixovar	15 agost	—
..II..	Pericó ça Madriguera					
	Berenguer de Pujol Subirà					
	Pere d'Esquis					
	<i>Pere Real (ou Ral)</i>					
	<i>Bernat de Gasala</i>					
	Pere de Gurri Subirà					
	Bernat de Gurri					
	Jaume de Garumbau					
	Arnau de Puigvert					
	Guerau de Sant Joan					
	Guerau de Mollist					
	Francesc de Camp					
	Pere ces Vinyes					
	Bernat de Vilacís					
	Berenguer de Vilacís					
	<i>Pere Ramon de Pujol</i>					
	Guillem de Fàbrega					
	Guillem ces Olleres					
	Pere Blanch					
	Berenguer de Valldemunt					
	March Ferriol					
	Arnau de Roca					
..II..	Bernat Moreu ⁽³⁾	<i>Jaume des Soler ⁽⁴⁾</i>	15 sous	?	...agost..	—
8 II	Berenguer de Vilacís	<i>Guillem de Figueroles</i>	30 sous	?	15 agost	—
10-II	Francesc Camp	<i>Berenguer de Plà</i>	40 sous	?	20 juliol	—
24-II	Pere d'Espanya	<i>Arnau de Solà</i>	28 sous	una roda	15 agost	—
3-III	Arnau de Puigvert	<i>Arnau de Solà</i>	13 sous	2 quarteres d'ordi	?	—
6-III	Berenguer de Vilacís	Guillem de Fàbrega	40 sous	?	20 juliol	—
23-III	Guerau de Sant Joan	<i>Pere ces Comes alias Nabot</i>	70 sous	?	15 agost	12.10.1367
23-III	Bernat Tosell					
	Guillem Tosell i muller	Bernat de Collell ⁽⁶⁾	70 sous	?	15 agost	—
..III..	Jaume de Molins ⁽⁵⁾	Bernat de Segualars ⁽⁷⁾	29 sous	?	1er. dium. Quaresma	—
25-III	March Ferriol	Pere de Puig ⁽⁸⁾	13 sous	2 quarteres d'ordi	fi d'abril	empara 8.5
6-IV	Pere de Gurri Subirà	Berenguer d'Esquis	19 sous	?	15 agost	20.12.1365

6 IV	Arnau de Camp i sa muller	<i>Berenguer de Plà</i>	12 sous	?	...agost...	—
12-IV	Pericó ça Madriguera Berenguer de Vilacís Guillem de Fàbrega Guerau de Molist Pere de Vallmitjana Pere del mas de Gurri Subirà Arnau de Roca	<i>Arnau de Solà</i>	100 sous	?	plaç de 5 dies després presentació	10.8.1365
13-IV	Bernat de Montrodon, donzell	<i>Bernat Beuló</i>	40 sous	?	Ascencion	—
13-IV	els mateixos que pel febrer	<i>Berenguer de Plà</i>	500 lliures	lliure per l'església	Ascencion	22.4.1365
20-IV	Arnau de Puigvert	Guillem de Fàbrega	14 sous	blat	20 juliol	—
22-V	Arnau de Puigvert	Berenguer de Llagostera ⁽⁹⁾	20 sous	?	plaç de 5 dies després presentació	—
10-VI	Pere d'Espanya	<i>Berenguer de Plà</i>	38 sous	?	?	—
10-VI	Arnau de Puigvert	<i>Berenguer de Plà</i>	79 sous	?	15 agost	—
13-VI	Ferran de Montmany ⁽¹⁰⁾	<i>Pere de Comes alias Nabot</i>	11 sous	?	14 agost	—
13-VII	Pericó ça Madriguera Pere d'Esquís Berenguer de Pujol Bonich ces Planes Jaume de Garumbau Guerau Sant Joan Pere ces Vinyes Bernat de Gurri Guillem de Fàbrega Berenguer de Vall	<i>Berenguer de Plà</i>	500 lliures	«préstam»	15 agost	—
13-VII	Pere Colomer	<i>Bernat Beuló</i>	?	3 quarteres de forment	15 agost	—
13-VII	Pere d'Espanya	Pere Viader	?	10 quarteres d'ordi	?	—
27-VII	Berenguer de Vilacís	<i>Bernat Beuló</i>	39 sous	4 1/2 quarteres de forment	15 agost	—
3-VIII	Guerau de Sant Joan	Arnau de Om	19 sous	1/2 sexter de vi	8 setembre	—
10 VIII	Bernat de Fàbrega	<i>Berenguer de Plà</i>	20 sous	?	Nadal	—
15 VIII	Pere Colomer	Guillem de Vall	50 sous	«préstam»	Tot-Sants	—
25-VIII	Pere ça Carrera ⁽¹¹⁾	Bernat de Collell	19 sous	vi	Tot-Sants	—
..VIII..	Francesc Camp	Bernat de Collell	60 sous	remborsament en natura (blat)	?	—
31-VIII	Arnau de Puigvert	Guillem de Fàbrega	6 sous	?	15 dies	—
21-IX	Pere Blanch	Guillem de Fàbrega	13 sous	?	13 desembre	—
23-IX	Pere Gener ⁽¹²⁾	Bernat ça Savall	?	?	?	—

II EMPARES

Data	Deutors	A instàncies de	Naturalesa de les empares
15 II-1365	Berenguer de Pujol	Matheua	Perxes o aspes tallades i per tallar al lloc dit Camp Pla.
23 II	Matheua de Col d'Asens	?	Totes les perxes de la ribera del mas Coll d'Asens.
7-III	Berenguer de Valldemunt	Pericó ça Madriguera	Prat de la Vall.
10-III	Matheua de Col d'Asens	<i>Berenguer de Plà</i>	Mas (de Coll d'Asens) per raó d'un deute de 10 sous envers els acreedors de Vic. «Venda» per 4 anys (32 sous + càrregues en espècie).
20 III	Pere d'Espanya	<i>Pere Real</i>	Tots els honors i possessions del mas Pujols o Pujoló tinguts pels cambrer de Sant Salvador de Breda.
22-V	Feliu fill de Na Felia ⁽¹⁸⁾	<i>Ermessendis Ponçeta</i>	Tot el seu blat dintre del territori del castell de Taradell.
10-VI	Pere d'Espanya	<i>Pere Real</i>	Tot el seu blat.
12 VI	Arnau de Camp i sa muller	Bernat ça Riera ⁽¹⁴⁾	Tot el seu blat.
12 VI	Arnau de Camp i sa muller	Pere Viader	Tot el seu blat.
13-VI	Pere d'Esquis	Pericó ça Madrrguera	Tot el blat que ells tenen en el mas Castanyola.
22 VI	En Gener	Bernat ça Savall ⁽¹⁵⁾	Sis quarteres de blat (5 dies després de la requesta de la cort del castell).
22 VI	En Tosell	<i>Bernat Beuló</i>	Tot el que deu P. de Folgueroles (o Figueroles) de la p. de Seva.
22 VI	Francesc de Camp	<i>Bernat Beuló</i>	 (id.)
24-VI	Bernat de Sobrevia ⁽¹⁶⁾	<i>Bernat Beuló</i>	Tot el seu blat dintre el territori de Taradell.
26-VI	Berenguer de Vilacís	<i>Bernat Beuló</i>	Tot el blat que ell posseeix.
29-VI	Pere ça Vall	<i>Maria, épouse de Pere Nabot</i>	Tot el blat que té dintre del territori de Taradell.
6-VII	Bernat des Reguer	Pere Joan des Roure ⁽¹⁷⁾	Tot el blat dels masos Reguer i Berga.
6-VII	Guerau Ricart	Pericó ça Madriguera	Tot el blat que té al mas Ricart.
8 VII	Bernat Tosell	Guillem de Fàbrega	Tot el blat que pertany a l'hereu del mas Terrer.
8 VII	Bernat de Sobrevia de Terraçola	Bartholomeu ça Serra	Tot el bosc que té pel monestir de Sant Marçal del Montseny i pel seu prior.
10 VII	Pere Colomer	Guillem de Fàbrega	Tota la seva part del blat del mas Valltriaguera.
10-VII	Pere d'Esquís	Guillem de Fàbrega	Tot el blat que té al mas Castanyola.
10 VII	Bonich ces Planes	Guillem de Fàbrega	Tot el blat que té al mas de Na Blanca.
23 VII	Arnau de Puigvert	<i>Arnau de Solà</i>	Tot el blat que té a l'era.
27-VII	Pere d'Espanya	<i>Arnau de Solà</i>	Tot el seu blat.
30 VII	Arnau de Camp	<i>Bernat Beuló</i>	Tot el blat que té sobre l'era.
18 IX	Arnau de Puigvert	Pere sa Muntada	 (?)

III BANNUM O BANS

Data	A la demanda de	Multa	Llocs
19-I	?	10 sous de Barcelona	Camí del mas Blanch al camí general per l'horta del Boscàs i la Rovira de la Madriguera.
?	Paschasi ça Codina	15 » » »	Honors i possessions de Vall Sedola (Vers la Riereta).
16-III	Guillem de Fabrega	15 » » »	Honors i possessions del mas del Pujol, del castell de Sant Genis al mas de ça Fabrega i a la calçada.
11-V	<i>Bernat Beuló</i>	20 » » »	Honors i possessions del mas de ça Codina del territori de Taradell.
11-V	Berenguer de Pujol	10 » » »	Els seus boscos.

IV COMPOSICIONS

Data	Deutors	Perceptors	Quantitat	Naturalesa	Terme	Efecte
9-II	Bernat de Puig	<i>Francesc de Puig</i> , batlle del Castell	10 lliures	Carnisseria banal	1er. diumengue	-
16 II	Guillem Gat ⁽¹⁸⁾	id.	20 sous	id.	de Quaresma	No pagat el 7.6
16-II	Pere Feliu	id.	20 sous	id.	id.	-
	Guillem de Olleres					

Trenta nou deutors i nou acreedors animen el moviment interior del crèdit financer i en natura d'aquest terme que s'estenia aleshores amplament sobre el territori de les actuals parròquies veïnes de Santa Eugènia de Berga, Sant Miquel S. de Balenyà i de Malla. No hi entra la parròquia de Viladrau pertanyent aleshores al terme del castell que gaudia de règim autònom i notaria pròpia. La precisió de les anotacions permet distingir tres raons per les quals la gent s'endeutava: la subsistència i la primera necessitat, particularment a l'arribada de la primavera, la necessitat de béns líquids (per pagar un dot, per exemple) i les despeses de prestigi. En aquest sentit la meitat dels deutors, vint-i-dos en total, es mostren capaços de participar en la compra d'un costós llibre per a ús de l'església. Setze d'entre ells resten en la condició de demanar per a subvenir les pròpies necessitats.

La massa global de diners posada en circulació per a finalitats de crèdit és important per a una comunitat o parròquia que comptava amb poc més d'una cinquantena de focs o famílies després de la Peste Negra, en contra d'una centena que en tenia anteriorment a principis del segle XIV: total 21.780 sous barcelonesos de moneda de tern.

Els manllevadors per a fins sumptuaris o de prestigi i els que ho fan per pura necessitat no tenen pas el mateix comportament.

Els primers s'endeuten en una quantitat d'entorn 486 sous per cap (pel febrer i el 13 d'abril), de 1.500 sous (pel febrer, els 12 i 13 d'abril i el 13 de juliol). Però és una situació perillosa la d'aquests homes que no volen veure baixar el nivell de llur tren de vida i que s'agrupen en confraternitats, a manera de confraries. És això el que demostra el cas d'Arnau de Puigvert que pertany al grup dels 22 comprador del llibre litúrgic per a l'església.

Es pot seguir pas a pas les seves especulacions distingint les seves possibilitats i la realitat en funció de la cronologia dels seus manlleuaments i dels seus venciments.

	<i>Previsió</i>	<i>Realitat</i>
14-I	16 sous	16 sous
-II	47 sous 9 diners	47 sous 9 diners
3-III	44 sous 9 diners	60 sous 9 diners
13-IV	499 sous 3 diners	515 sous 3 diners
20-IV	513 sous 3 diners	529 sous 3 diners
22-V	78 sous 9 diners	94 sous 9 diners
10-VI	97 sous 9 diners	113 sous 9 diners
20-VII	32 sous	113 sous 9 diners
23-VII	32 sous	48 sous més l'empara de tot el blat
15-VIII	—	48 sous
31-VIII	6 sous	54 sous
15-IX	—	54 sous

Ço que constitueix la gravetat de la situació d'Arnau de Puigvert pagès relativament acomodat, encara que no habitava a la sagrera, és aquesta gran diferència entre les previsions que ell pogué fer i la realitat del seu

balanç a partir del moment del pagament (car ell no s'escapa d'aquest fenomen lligat a les condicions naturals) i sobretot després de l'empara de tot el seu blat feta sobre l'era a la demanda del ric Berenguer de Pla. Per la tardor, al moment d'emmagatzemar, de viure replegat sobre si mateix, sota un clima de contrastos (nou mesos d'hivern i tres d'infern, segons la dita comarca) la seva situació va carregada de deutes quan precisament havia passat bé el principi de la primavera fent despeses sumptuàries.

Els que pel sol fet de subsistir els és un problema, la mitjana dels seus deutes es pot evaluar en una trentena de sous per cap, però en aquest cas els prestamistes i els deutors s'especialitzen. Berenguer de Pla, l'acredor més gros de la sagrera (20.117 sous) fa préstecs als qui tenen necessitat de diner líquid. Bernat Beuló, pel contrari, fa petits préstecs als més necessitats.

Amb tot, l'anàlisi de les empires revela que aquest darrer intenta recuperar el què li devien a través d'elles. Certament les empires que han estat examinades solen ésser de deutes anteriors (segurament de l'any 1364), però les dels mesos juny, juliol, al moment de la collita, són molt significatives. En Bernat Beuló, per altra banda, fa compra de crèdit, com el seu èmul Berenguer de Pla que s'associa amb prestamistes de Vic per apoderar-se a baix preu del mas de la vídua remensa Mateua de Coll d'Asens (10-III).

Aquestes constatacions es retroben en les declaracions del *bannum*. Dintre del quadre que les resumeix s'imposa la imatge d'homes que desitgen que un dret nou regenti les activitats fonamentals del territori. Com deia J. Balon: «Arrendar una terra és exercir un dret semblant al d'un modest propietari del segle XIX. castigar els culpables no és pas necessàriament el privilegi del senyor propietari de terreny, ni a l'època merovíngia. Però regentar *traditiones* de les terres arrendades i percebre'n els drets per aquest fi, fer respectar també les *consuetudines* del domini, són els elements específics de la senyoria territorial».¹⁶ La iniciativa d'apoderar-se de la transmissió de terres restringint la llibertat dels arrendataris i dels sotsarrendataris revé, doncs, al senyor del castell de Taradell des del 1352.¹⁷ Vers el 1365, almenys, la voluntat de desvetllar una costum restrictiva dels enclosos no materialitzats fou una tasca dels homes de la sagrera. El mot *bannum* perd aleshores el seu sentit que tingué en els segles XI-XII. Aleshores deixa de designar l'obligació per reduir-se a la prohibició.

El saig del castell de Taradell, Pere ça Muntada, fa respectar les seves decisions i, com que controla el moviment dels béns immobles, ell també compra. El dilluns, 10 de març del 1365 presenta a l'aprovació de Roger de Vilademany una carta per la qual es declara comprador del mas ça Torrica del territori de Taradell, per 12 lliures i 15 diners. El 22 de maig següent, els hereus de Maria ça Torra, vídua de Berenguer ça Torra, del mas ça Torra, protesten davant del batlle del castell, Francesc de Puig, contra el preu elevat pel qual s'ha venut el mas. En virtut d'això l'antiga legislació catalana és atacada directament quan ve la crisi. Car, certament, el dret dels

hercus de mantenir intacte el patrimoni era la clau de volta d'aquesta societat.

Dintre d'un context semblant, la reacció dels feudals i dels seus aliats de circumstàncies, —inconscients, diríem, si es pensa en les revoltes remences del segle XV de les que ells prendran sovint la direcció— el descontentament dels enemics del senyor pren ja la forma d'una oposició política. El 13 de febrer del 1365 Francesca de Vilademany perdona a Bernat de Garumbau la seva actitud pel fet que *anno proxime transacto quo hostes Barchinone et aliorum locorum pro Domino Rege venerunt ad Vicum mes so ho via fos intus terminum Castri de Taradello*, o sigui amb aital motiu havia fet tocar a somatent en el terme de Taradell.

Crisi política que s'anuncia, crisi moral que s'entén en profunditat. És prou sabut com és difícil de copsar la mentalitat dels grups socials. Per tant cal fer-se en l'estadi de pura constatació. Vers la meitat del febrer del 1365 Bernat Moreu i Blanca la seva muller, de la parròquia de Santa Eugènia de Berga, reconeixen a Arnau de Solà i a Guillem de Figueroles, de la sagrera de Sant Genís de Taradell, que han pagat 200 sous per la lliberació de la dita Blanca, que el venerable Francesc de Puig «tenia en poder seu». Una altra reconeixença de deute d'un tipus particular, car els textos porten a creure que Blanca, dona de mala vida, es feia intercessora —tot altre mot seria injuriós— de la gent del castell prop dels habitants de la parròquia.

Això porta a la qüestió de la naturalesa del poder social dels homes de la sagrera. Més amunt s'ha parlat de la *innovació social* i ara cal explicar-ne el concepte.

Sens dubte l'endeutament dels pagesos no és pas una novetat, però vers l'any 1360 esdevé sistemàtic fins al punt que el notari de Taradell li dedica un registre especial. D'altra banda, els pagesos que veien disminuir les seves franqueses, comencen a manllevar quantitats considerables als privilegiats de la sagrera. Ara bé, l'any 1365, els preus dels cereals, principal producció de la plana de Vic, són molt baixos¹⁸ i justifiquen les inquietuds que es podien tenir sobre el reemborsament dels deutes.

Per aquesta raó les empires revesteixen un caràcter violent excepcional; d'ara endavant prenen més el caràcter de tramitacions penals que no de pures caucions. Quina solució els queda a aquests pagesos als quals hom incauta el blat sobre l'era o dintre tot el territori de Taradell? Vendre amb les pitjors condicions, com Mateua de Coll d'Asens (empares, 10-III). Així s'accelera el moviment de concentració de propietats començat amb la crisi i prossegueix amb el retorn a la vida normal i la recerca d'un cert benestar.

És una innovació encara en el sentit que el senyor i els habitants de la sagrera que han sapigut conservar la possibilitat de distribuir la terra poden per fi jugar sobre els dos aspectes, el de la base territorial i el de la base financiera. Les coses anaven de manera diferent quan els propietaris eclesiàstics dominaven els circuits de la distribució dels masos i de les parcelles i feien passar per rotació moltes terres entre moltes mans, amb cens molt mòdics però que eren interessants per la seva regularitat. Ara a

causa de les desercions massives dels masos, el que ofereix la terra, al preu més alt i per una durada limitada, a condicions riguroses (remença) i dintre una fase de la conjuntura en la que els preus han obtingut un nivell de mal auguri —massa elevats o massa baixos!— esdevé un cacic o un «gall de poble». Ara hi han encara moltes persones que es disputen aquest paper. Els esdeveniments del segle XV ho resoldran solament a favor dels feudals.

S'ha acabat, doncs, la vida plàcida de les sagreres, semblant a la de petites municipalitats independents, on la vida es trobava reglamentada per gent prudent que deliberava en el clos del cementiri. A partir de la crisi, la cort, el batlle i el saig del castell imposen els seus criteris que trenquen amb la vella tradició de solidaritat activa i passiva de la gent dels pobles.

Cal precisar que hem conegut aquests arxius com si es tractés d'una novella? Taradell és un micro-cosmos que convida a una reflexió sobre la història social del segle XV. Contràriament a moltes regions de l'Europa occidental aquesta ha pres un caire desfavorable a les comunitats rurals en la mesura en què la crisi ha trencat els lligams no d'opressió, si no d'home lliure a home lliure.¹⁹ Ara es creen grups socials antagonistes (els petits, els mitjans i els potents) entorn de la sagrera que deixa d'ésser el terreny d'harmonia privilegiat com era des de feia tres o quatre segles. La qüestió està en saber per què i com els aliats subjectius dels feudals es varen sentir burlats per aquests. Intentarem un altre dia respondre a aquesta qüestió a un darrer acostament a l'obra de J. Vicens Vives.

Jean Pierre Cuvillier

APÈNDIX

CRIDES SOBRE MASOS DESHABITATS PER LA PESTE NEGRA DE 1348

Tretes d'un procés de principis del segle XVII guardat a l'Arxiu parroquial de Vilalleons, titulat "Originalis processus instrumentorum pro parte dictorum rectoris et decimatoris de Vilalleons contra rectore et decimatoribus de Taradell", fet "In Curia officialatus Ecclesiae vicensis" pel notari Jaume Solermoner, transcrites i facilitades per Mn. A. Pladevall.

«Die nona septembris anno a Nat. Dni. 1352 per Bernardum Busaldi tunc precone et curritore publicum dicti castri, fuit facta publica precom-tzacione ut est moris in sacraria sancti Genesii de Taradello, in presentia populi ibi pro divino officio audiendo congregato:

»Ara hoyats que us fa asaber lo honorable en Bernat de Vilademany, aliter vocato Rogerio, balle del Castell de Taradell, que com molts e diversos masos: ço es asaber lo mas de Casal Draper, de Ballester, den Ramonich, de Puigdot, des Soler, de Castanyeda, de ses Figueres, des mas Reig, des mas Miquel, mas Torrent e de ses Comes, e tots los altres deperits aquí sien descrits de la parroquia de Viladrau. E los masos Serradell, mas Mari, de ses Comes e de Salavert de paroquia de Vilalleons; de Taradell lo mas de ses Vinyes, mas de St. Joan sobirà, de Vaylrayguera, de

Prat Bonyet, des Comes, mas de Çaragay, mas des Molist, mas des Caravuy, mas des Pujol, mas des Colomer, mas ses Olleres, mas sa Codina et de Subiradells, mas des Castell, mas sa Vayl miyana, mas des Torrent, mas Marchés, mas Morcy, mas de la Rovira, mas des Torrents, mas Badet et mas de Reig, et mas de Pradell, mas Valentí, mas Gurri de bays, Comes Ronechs e desabitats cren stats ronechs e desh abitats de las mortaldats que generalment foren per tota presona en Osona e per altres parts del mon, e per mort dels propietaris e hereus de dits masos, axis per raho com en los dits masos ne a nigu de aquells no aparen hereus, lo dit balle entén que los dits masos no se han de perdre ne algú de aquells e los bens llurs, e de cas que de aquells e los bens llurs, e de cas que de aquells se pertoqueu al dit Senyor de dit Castell e al dit balle per nom seu axí com a bens vagantes, e lo dit balle aquells e casqu de aquells vulle per bens vagantes apropiar al dit Senyor, que tota persona de qualque conditio ho stament sie que pretenga tenir algun dret o demanda en als dits masos o en algú de aquells o en los bens dells o algú dells per rahó de heretat o successió per testament o ab intestat o per altre qualsevol manera que dins trenta dies primer vinents o havant següents per ara primerament ho haya denuntiat e exposat en scrit devant lo dit balle e a la sua cort, en altra manera los dits trenta dies passats lo dit balle enantarà apropiar los dits masos e casqu de aquells al Senyor de dit castell per bens vagants e a vendre e alienar aquells al Senyor de dit Castell per bens vagants salvat empero dret e senyoria dels Senyors per qui los dits masos se tendran, sen que de dret e de rahó será fahedor. Item que tot home e tota fembra de qualque conditio o stament sie que haya o entenga haver algun dret o demanda en los dits masos o algun de aquells per rahó de credits o comandas o per qualsevols altres obligations que dins los dits trenta dies peremptoriament ho hagen denunciat e posat en scrit devant lo dit balle e a la sua cort, en altre manera noy seran hoyts ne escoltats ans lo dit balle enanterà apropiar les dits masos e a quiscun de aquells per bens vagants al dit Senyor, o vendrá e alienará aquells son dret y senyoria dels Senyors per quis tenen, segons que de dret e rahó será fahedor».

El dia 30 d'abril de 1357 es posá en subhasta el mas Marí, a tenor de la crida anterior, per no haver-se presentat hereus.

La subhasta s'anuncià així:

«Ara hoyats que us fa assaber lonrat en Pcre ça Clota tenint lloch de balle en lo castell de Taradell que com molt ha de temps sia estat publicament cridat en lo terme del dit Castell que tot hom e tota fembra de qualque conditio o stament fos qui hagués o entenés haver dret algun o demanda en lo mas Marí de la parroquia de Santa Maria de Vilalleons e del terme del dit Castell, o en los seus bens per rahó de heretat o de successió per testament o ab intestat o per descendencia o comanda o per qualsevol altra rahó o manera, dins trenta dies llavors primers vinents encontinent següents peremptoriament ho haguessen denunciat e posat en scrit devant lo balle del dit Castell a la sua cort, en altra manera que noy serien hoyts ne escoltats ans lo dit balle enantaria a vendre o alienar lo dit mas segons que de dret e de rahó seria fahedor. E entre lo dit temps no apareix al-

guna persona no siha coneguda qui en dit mas dega hi haver dret algu per qualsevol altre rahó, titol o manera. E lo noble en Pere de Vilademany, Senyor del dit Castell fets en sa senyoria e alou al qual lo dit mas Marí se té, vulle del dit mas Marí expressats personas quis fayessen sues per rahó de dit mas e li pagassen censos, part de explets e altres drets de cens deguts acostumats e perçó haya manat que dit mas sie subastat e venut lo devestiment aquell qui més hi donará ab carrec de persones, cens e de part de explets e que sie tengut encara de assó lo dit lloctinent de balle posar lo dit mas sa subastatió, e jo dic qui hi diu, qui hi diu, qui aquell haurá qui més hi dirá».

Féu la subhasta el saig Pere de Espanya, després de la crida, junt a la església de Sant Genís, en presència del poble congregat per oir l'ofici diví. El mas fou atorgat a en Pere del Vilar-del-bosc per haver donat 12 diners menuts barcelonesos, salvo el dret del Senyor i censos.

Així ho anotà el notari Pere de Puigjoan.

A continuació el lloctinent de Batlle d'en Roger de Vilademany signà la carta de venda el dia 4 de maig de dit any, devant del dit notari.

Senyors del Castell de Taradell a principis del segle XIV.

Bernat de Vilademany = Guillerma

1289 - 1314

1309 - vídua en 1319.

Pere de V. = Agnès de Castellet

1319 - 1324

1325 - 1350

↓
Bernat de V. = Blanca de Mata

1339 - 1356

Guillermona

c. Pere Galzeran de Pinós
en 1363, renuncià a l'herència

↓
Francesca = *Pere de Vilad.*
vídua en 1367 1357 - 1366

Bernardi de Vilademany
hereu, 1361 - 1406...

El batlle, que era a la vegada el castlà del Castell, era un fill natural del Senyor del castell, en Bernat de V. casat amb Guillerma, i es deia també Bernat de Vilademany, encara que ben aviat es canvià el nom per Roger de Vilademany; molts documents diuen *Bernat sive Roger* de Vilademany, vivia a Viladrau, es casà amb la pubilla Esclarmonda de Sala, i actuà entre els anys 1356 i 1406

Rectors i eclesiàstics de Taradell a principis del segle XIV.

Pere de Puig, rector de 1272 a 1306

Guillem de Llagostera, rector de 1312 a 1341

Pasqual d'Urgell, rector de 1344 a 1353

Pernat de Palaciolo, rector de 1355 a 1359

Bartomeu sa Serra, rector 1360 a 1372.

Vicaris: Bn. de Saltu, 1336; Ramon de Masferrer, 1309 - 1339; A. Stagnolo, 1324, era el notari; Pere de Columbario, 1327.

NOTES:

1. *Els precedents a la història de Catalunya*. Barcelona, 1967, pp. 212-215. Paral·lelisme de les reaccions pageses davant de la invasió dels francs i davant de l'expulsió dels sarraïns i de la recolonització.
2. R. D'ABADAL: *L'abat Oliba, bisbe de Vich i la seva època*. Barcelona, 1948, pp. 191-192.
3. ANGULERA DE SOJO: *Dret especial de la comarca de Vich*, en «Conferències sobre varietats comarcals del Dret Civil Català», Barcelona, 1943, p. 321.
4. Arc. Cap: Vich: cal. 9, Episcopologi I, n.º 25. I sobre les paus i treves el document (posterior al 1068) transcrit per VILLANUEVA, *Viaje Literario*, IV, ap. XXVI, pp. 320-323. Ja d'abans la constitució de pau i treva exclouia les esglésies erigides dintre de castells i de fortificacions.
5. Dóna testimoni de la pervivència d'aquest mite explotat pels feudals catalans i reprès sense cap crítica en E. GRAHIT i PAPELL: *Memoria sobre la condició legal de la propietat agrícola en la provincia de Girona desde los primeros tiempos de la reconquista hasta la promulgación de los Usajes*. Girona, 1888, pp. 37-49.
6. R. D'ABADAL: *Els primers comtes catalans*, pp. 77-78, n.º 11 i p. 83, n.º 22. La primera referència remet al document que concerneix a la sagrera d'Olost (909). També F. MONTSLAVATGE: *Noticias Históricas*, vol. IV, pp. 173-176: acta de consagració de Santa Maria de Ridaura del 858. Els 30 «dextri» designen en els textos que concerneixen el dret d'asil 30 panses (HILFEL: *Histoire des conciles*, IV, 2, p. 969). Un *dextre* equival a 12 palms de cana de Barcelona.
7. FORTIÀ SOLÀ: *Història de Torelló*, Barcelona, 1949, I, p. 84.
8. J. MAS: *Notes històriques del bisbat de Barcelona*, X, 2.ª part. «Rúbrica dels Libri Antiquitatum», Barcelona, 1914, doc. n.º 1.281.
9. Ibid. doc. n.º 1.382.
10. Sobre els esdeveniments de 1302, Cúria Fumada, 1302, f. 25, II kal. apr.
11. A. PLADEVALL: *La vall d'Osor dels anys 1316 al 1318*. «Ausa» IV, (1961-63) p. 287.
12. J. P. CUVILLIER: *Les communautés rurales de la Plaine de Vich aux XIII et XIV siècles* en «Mélanges de la Casa de Velázquez», IV, París, 1968, p. 95. Concordància de les informacions fornides per la documentació de l'Arxiu de la Corona d'Aragó amb les recerques de Pladevall, cf. nota 11. I més generalment la intervenció de P. VILAR sobre el tema de les innovacions i de les implantacions en *L'Histoire sociale, sources et méthodes* «Colloque de l'Ecole Normale Supérieure de Saint-Cloud 1965», París, 1967, pp. 44-45. També en un article del mateix autor, *El declive catalán de la baja Edad Media*, en «Crecimiento y desarrollo», Barcelona, 1964, p. 332, hi ha un estudi molt sintètic de la decadència de les comunitats rurals catalanes.
13. Cf. el document de l'apèndix.
14. Arx. Corona d'Aragó, pergamins de Pere III, n.º 2.083; Barcelona, 8 d'agost del 1357: El rei ven a P. Marquet, ciutadà de Barcelona, propietari del castell de La Roca del Vallès, tots els seus drets, «in dicto castro de Rocha et in Sacaria seu villa eiusdem et in terminis et parrochiis ipsius castri et etiam in partibus quaruncumque parrochiarum que partes tamen sunt de terminis ipsius castri». Després de la Peste Negra, el sobirà acceptava l'evolució dictada pels seus feudals (Cabrera per exemple) o dels rics burgesos detentors de capitals. Es pot mesurar el camí recorregut després d'Oliba o inclús després del regnat de Jaume II.
15. Notes relatives a la localització dels personatges evocats en els quadres de recapitulació: 1) De l'Esquis, masia i antic veïnat de Taradell. 2) De Seva. 3) De Santa Eugènia de Berga. 4) Del mas de la Serra, de Santa Eugènia. 5) De Seva. 6) De Viladrau. 7) De Mura. 8) Beneficiat de Taradell. 9) De Santa Eugènia de Berga. 10) Del Brull. 11) De Sentfores. 12) De Santa Eugènia de Berga, però del terme de Taradell. 13) De la Sagrera de Santa Eugènia de Berga. 14) De Tona. 15) Beneficiat de Viladrau. 16) De Seva. 17) De Santa Eugènia de Berga. 18) De Viladrau. Els membres de la Sagrera són indicats en cursiva.

16. J. BALON: *Les fondements du régime foncier au moyen âge depuis la chute de l'Empire romain en Occident*, Louvain, 1954, p. 133.
17. Cf. text en l'apèndix.
18. La *quartera* (69'518 litres segons el comptar de Barcelona) d'ordi valia aleshores 6 sous i 6 diners; la de forment 8 sous i 8 diners. El forment valia correntment 4-5 sous fora de crisi i 11-12 sous en període de recessió.
19. Entenem per això, retornant a la definició de J. BALON, dels homes que es consideren realment com a lliures. Noti's que la preeminència dels canonges i dels rectors de les sagreres de la Catalunya vella, de l'Ausona al Llobregat, assegurava una llibertat efectiva inclús a remences i que els Usatges quedaven com a pura lletra morta. La flexibilitat de la legislació enfitèutica explica aquest fet.